

arab és berber írott történeti forrásokból származik. A névanyagban hibrid arab–berber hely- és személynévformák is találhatóak. A szerző összeveti az iszlám és keresztény egyházi helynévadás sajátosságait. P. MITTER funkcionális-szemantikai szempontok szerint kategorizálja a Libereci járásban található vasútállomások és -megállók neveit (155–166). Az elemzés alapjául 143 név szolgált. L. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ szerint szükség lenne ANTONÍN PROFOUS 1947–1960 között publikált ötkötetes helynévszótárának újabb, átdolgozott kiadására, mivel számos helynév etimológiája javításra szorul (167–172). Az egyes helynevek helyes magyarázatához jól felhasználható forrásnak tekinti VLADIMÍR ŠMILAUER helynévetimológiáit és JAN SVOBODA régi cseh személynéveket tartalmazó névszótárát. S. TOMAŠIK a gyógyszerek átnevezéseinek ironikus jellegével foglalkozik (244–257). A névkorpusz orvosoktól, gyógyszerészekről, egészségügyi dolgozóktól és páciensektől származik.

Vita. L. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ a német *Zuname* névtani terminus különböző cseh nyelvű megfelelőivel, fordításával kapcsolatban tesz megjegyzéseket a vonatkozó szakirodalom, terminológiai szótárak alapján (273–275).

Recenziók. A folyóirat egy német nyelvű helynévlexikont, egy szlovák helynévmonográfiát, egy Plzeň város helyneveit tárgyaló cseh regionális kiadványt, egy ukrán állatnévszótárt, három cseh nyelvű helynévtani tanulmánykötetet és egy írói névadással foglalkozó angol és cseh nyelvű könyvet ismertet; valamint a SLÍZ MARIANN és FARKAS TAMÁS által szerkesztett Magyar névkutatás a 21. század elején című kötet német nyelvű összefoglalóját is e részben olvashatjuk (276–317).

Krónika. E rovatban egy megemlékezés (Milan Majtán, 1934–2018) és egy születésnapi köszöntés (Libuše Olivová-Nezbedová) található (318–326).

Hírek és megjegyzések. E rovat ismerteti az egyes országokban megjelenő névtani folyóiratokat (többek között a Névtani Értesítő 38. számát, 328–329), egyéb névtani kiadványokat, s kitér a tulajdonnevekkel foglalkozó sajtóban és világhálón olvasható rövid cikkekre is (327–338). Ž. DVORÁKOVÁ és M. KNAPPOVÁ beszámolnak a 2017-ben Csehországban kérvényezett új keresztnévvel kapcsolatos szakértői véleményekről (338–341).

BAUKO JÁNOS

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1297-6177>

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Közép-európai Tanulmányok Kara

Вопросы ономастики 15. (2018)

Főszerkesztő: JELENA BEREZOVIČS. Uráli Állami Egyetem, Jekatyerinburg.

1. 227 lap, 2. 287 lap, 3. 275 lap

A 2004 óta megjelenő nemzetközi folyóirat Oroszország legjelentősebb onomasztikai tematikájú, lektorált folyóirata. A szláv névtan eredményein kívül a finnugor, latin, germán, kelta, török nyelvek hasonló tárgyú kutatásait is figyelemmel követi. Az alábbiakban a folyóirat 2018-ban megjelent három számát ismertetem.

1. szám

Tanulmányok. Az első számban hat tanulmányt olvashatunk. Ezek közül kettő helyneveket, kettő személynéveket vizsgál, egy-egy pedig teonimákat, illetve népneveket. V. V. NAPOLSKIH tanulmánya Kelet-Európa 4. és 10–11. század közötti nyelvi-etnikai viszonyainak a rekonstruálásához szolgál adalékokkal (7–29). A tanulmány sorra veszi, hogy Iordanes A gótok eredetéről és tetteiről című művéből mit tudunk meg a következő három népről (az elnevezéseikről, a nyelvükről, a lakóhelyükről): *In Aunxis Vas* (a vep-szék ősei), *In Abroncas Merens* (a merják legészakabbi csoportjai) és *Mordens in Miscaris* (az Urálon túlról érkezett iráni nyelvet beszélő nép). A cikk néhány olyan Volga-vidéki szubsztrátumhelynév problémáját is tárgyalja, melyek a fenti népelnevezésekhez köthetők.

J. A. DZICCOJTI munkája kísérletet tesz arra, hogy Oszétia helynévkincsében elkülönítse a régi szkíta–szarmata–alán réteget (30–50). Ez az oszét nyelvből eltűnt szókincsréteg a toponimákban részben megőrződött. Az elemzés során jó néhány olyan szótövet sikerült rekonstruálni, melyek tulajdonnevekben, többnyire azok részeként jelennek meg: pl. **æf-* ‘víz, folyó’, **æfsæn-* ‘hegytető’, **dæj-* ‘falú’. Az óiráni etimonok rekonstruálása az oszét nyelv hang- és morfématörténeti ismeretein alapul. Érdekesek a megőrződött lexémáknak a szóföldrajzi tanulságai is: a szavak egyenletesen terjedtek el Oszétia összes hegyes vidékén. Az Oszétia helyneveiben megőrződött óiráni szókincs emlékei nemcsak az oszét nyelvtörténet és szókészlet, hanem Oszétia etnikumtörténete szempontjából is fontos forrásértékkel bírnak.

A. JE. PETROSZJAN az örmény szellemeket (a kadzsokat) és a vezetőjüket (Vaagn istent) mutatja be egyrészt etnokulturális szempontból, másrészt magát a teonimát etimológiai aspektusból (51–64). A szerző megállapítja, hogy kapcsolat mutatható ki az örmény kadzsok és az indoeurópai (iráni, indiai) mitológia alakjai között. Az örmény *k’aj* szó ‘jó’ jelentésben is használatos, ahogyan a kadzsokra is használnak különböző ‘jó’ jelentésű szavakat szinonimaként. Más népek hagyományában is nevezik ilyen módon a szellemeket, például a perzsában vagy a németben. Az örmény alak azután a grúzba és az oszétba is átkerült.

T. A. AGAPKINA, JE. L. BEREZOVICS és O. D. SZURIKOVA tanulmányorozatának az első része olyan helyneveket – tenger- és folyóneveket – vizsgál, melyek Oroszország északi részének (Arhangelszk, Vologda, Olonyec és Kosztroma környékének) szóbeli és írott formában fennmaradt ráolvasásaiban jelennek meg (65–114). A szerzők a modern orosz folklorisztikai forrásokat teljességre törekvően áttekintették, az ebben talált helynevek leírását pedig egy komplex és egységes szempontrendszer szerint végezték el. A ráolvasásokban megjelenő helyneveknek két fő csoportját különítették el: 1. a valószínűleg is létező helynevek, 2. csak a folklórszövegekben létező helynevek. Az utóbbi csoport további két részre tagolható: a különböző folklórműfajokban és a kizárólag a ráolvasásokban megjelenő helynevekre. A. L. TOPORKOV munkája szintén erre a folklórműfajra irányul, de vizsgálata időben és térben is szűkebb: a 17. századi Olonyeci ráolvasásgyűjteményből vett 90 szöveg személynéveire terjed ki (115–133).

G. FAKUADE, A. WILLIAMS, I. NNAJI és T. ODEIGAH szocioonomasztikai témájú tanulmányukban a niger-kongói nyelvcsaládba tartozó batonu nyelv személynévadási szokásait mutatják be (134–154). A nigériai batonu nép kapcsolata az arab kereskedőkkel és misszionáriusokkal még a 16. században kezdődött, s hatására nemcsak a nép addigi

életformája, hanem a névadási szokásaik is alapvetően megváltoztak. Míg azelőtt minden batonu gyerek neve motivált volt (a születés sorrendjének, körülményeinek, a szülők foglalkozásának stb. megfelelően kaptak nevet), ma már azonban az iszlám felvétele és az azt kísérő társadalmi-gazdasági-kulturális változások következtében a gyerekek iszlám nevet kapnak. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a hagyományos névadási szokások a batonu nép kultúrájának és eredeti szókincsének értékes részét képezték, melyek ilyen módon elvesztek. Ezért két megoldást is javasolnak a névtani és kulturális revitalizációra.

Közlemények. R. KVASITE összehasonlító vizsgálatából megismerhetjük, hogy a litván és a lett nyelvben az idegen személynevek használatával kapcsolatosan milyen elméleti követelmények jelennek meg, és mi jellemzi a gyakorlati megvalósulást: a név megőrzése a forrásnyelvnek megfelelően, vagy inkább a név átalakítása a saját helyesírásuk és a kiejtésük szerint (155–167). J. O. BUTLER cikke a márkanévvizsgálatok körébe tartozik: a pirotechnikai termékek elnevezéseit elemzi, elsősorban szemantikai szempontból, a 2015 őszi Nagy-Britanniában forgalomban lévő áruk nevei alapján (168–180). Az elnevezések forrásául szolgáló szavakat a szerző 12 jelentéstani csoportba sorolta: ezek közül a legtöbb katonai-hadi tevékenységek, kozmikus jelenségek és a nézőben a robbanás által kiváltott vizuális hatás szemantikai körébe tartoznak. A szerző a vizsgálatát kibővíthetőnek tartja más, a szórakoztatás körébe tartozó kereskedelmi termékek elnevezéseire is.

Recenziók. A rovat 3 ismertetést tartalmaz 4 könyvről: S. LLOYD 2017-ben megjelent *The Arthurian Place Names of Wales* című helynévtörténeti munkájáról; T. V. SMELEVA 2014-es és 2016-os, városi helynevekkel foglalkozó könyveiről; végül D. NOUVEL, M. EHRMANN, S. ROSSET 2016-os, számítógépes nyelvészeti könyvéről.

Tudományos élet. I. V. KRJKOVA és V. I. SZUPRUN a Volga-vidék névtana című 2017-es, 16. Nemzetközi Tudományos Konferenciáról számolnak be.

2. szám

Tanulmányok. A második számban három helynevekkel és négy személynevekkel foglalkozó munkát olvashatunk. I. I. MULLONEN az ősfinn **Ylä-* 'felső része valaminek, felső' jelentésű szó történetével foglalkozik több szempontból (7–27). A szó Karéliából és az azzal szomszédos területekről ismeretes balti finn és számi hidronimákban is kimutatható. A szerző áttekinti a lexéma fonetikai változatait, eredetét, víznevekben való előfordulásait (önállóan és formánsokkal együtt is), szóföldrajzi jellemzőit, illetve egy-egy név eredetével részletesebben is foglalkozik (pl. *Ilmeny*).

T. A. AGAPKINA, JE. L. BEREZOVICS és O. D. SZURIKOVA a folyóirat előző számában megjelent tanulmányuk folytatását adták közre: az említett ráolvasásokban található helyneveket – föld(terület)ek, hegyek, szigetek, városok neveit – elemezték a korábbi szempontok szerint (28–69). A legkisebb csoportot a földek elnevezési alkotják, ezeknek a legfőbb szemantikai jegye a saját és az idegen szembeállítás. A legnagyobb csoport a hegynevek, melyeknek több jellemző csoportját említi: bibliai nevek; Oroszország-szerte ismert nevek; kisebb területen ismert nevek; a népköltészeti hagyományban élő nevek; olyan nevek, melyeknek valóságos létet nem tulajdoníthatunk. A szigetnevek között a folklórhagyományban meglévő névvariációk kerekedtek felül. Összességében elmondható, hogy a hegy- és szigetnevek nem tükrözik a terület valódi topográfiáját, a városnevek pedig mind a Bibliából valók.

J. DAVID angol nyelvű tanulmányát a Csehország északi részén található Most város helyneveinek szentelte (70–86). A várost, mivel alatta szénbányát nyitottak, 1964–1982 között lebontották, és 1987-re délebbre újra felépítették, ezzel együtt átköltöztették a helynevek egy részét is. A szerző az új város nem hivatalos (népi) helyneveit (utcaneveit, kocsmaneveit stb.) elemzi a hivatalos urbanonimákkal összevetve. Külön figyelmet fordít arra, hogy a toponimák milyen szerepet játszanak a helyi identitás formálódásában, megőrzésében és a kollektív emlékezetben.

A. F. LITVINA és F. B. USZPENSZKIJ régi orosz személynévadással foglalkozó tanulmányukban azt a sajátos névválasztási modellt írják le, amely a Nagy Péter uralkodása előtti Oroszországban volt jellemző, és a Szűz Mária tiszteletéből fakadó névadási tilalommal függött össze. Az Istenanya nevét sem a keresztségben, sem szerzetesrendbe való felvételnél nem lehetett megkapni. A *Mária* nevet azonban szívesen adták azoknak a szenteknek a tiszteletére, akik az Istenanyával azonos nevet viseltek. A vizsgálat bebizonyítja, hogy a 16–17. században a *Mária* nevet a Szűzanya-ikonok megünneplésének napján is lehetett adni. Így a tabuként kezelt név használhatóvá vált a tilalmát érintő szabály közvetlen megszegése nélkül. Hasonló névadási modell Krisztus nevét érintően nem terjedt el, azonban valószínűleg szerepet játszott Műrai Szent Miklós kultuszában, akinek a neve Oroszországban ugyanebben a korszakban szintén a *nomina sacra* része volt (87–107).

B. M. PRÓSPER angol nyelvű tanulmánya olyan személynévvel kapcsolatos etimológiai kérdéseket tárgyal, melyek az Alpok vidékén talált római kori latin feliratokban maradtak fenn: Gallia Transpadanában, Velencében, Isztrián, Pannoniában és Noricum-ban (108–138). A kiválasztott kelta és itáliai eredetű neveket a szerző etimológiai, hangtörténeti, morfématörténeti és areális nyelvészeti elemzésnek veti alá. D. M. GOLIKOVA cikke a személynéveket rendszerként mutatja be: feltárja, hogy milyen nyelven belüli és nyelven kívüli tényezők határozzák meg rendszerkapcsolataikat (139–161). Tipológiáját orosz és francia nyelvjárási korpuszra alapozva alkotta meg. Az intralingvális tényezők közé tartoznak a következők: ugyanazon névből alkotott női és férfi névpárok, fonetikai jelenségek (pl. rím, alliteráció) következtében létrejött névpárok stb. Az extralingvális tényezők között kulturális, vallási, társadalmi okokat nevez meg: naptári közelség; irodalmi művek, a Biblia, folklórszövegek hatása stb. Végül M. V. BOBROVA olyan ragadványneveket mutat be különféle vizsgálati szempontok alapján, melyek testrésznevekből jöttek létre (162–179). A vizsgálat korpuszát a permi terület lakóinak több mint 360 modern ragadványneve képezi.

Az alkalmazott névtan kérdései. A rovat három tanulmánya, T. G. NYIKITYINA (180–193); JE. NY. KLIMENKO és M. E. RUT (210–222); végül JE. M. BOZSKO, A. O. ILNYER és L. I. KORNYEJEVA (223–238) munkái a szocioonomasztika tárgykörébe tartoznak, és elsősorban egyes városok hivatalos és nem hivatalos helyneveit, az azokkal kapcsolatban felmerülő nyelv- és névhasználati kérdéseket vizsgálják. A D. JU. ILJIN és JE. G. SZIDOROVA szerzőpáros a Volgográdi terület településneveit tartalmazó helységnevtár példáján keresztül mutatja be a szótártípus szócikkeinek felépítését és grammatikai információit (194–209). A településneveket és az ún. katoikonimákat, azaz a települések lakóinak a megnevezéseit dolgozták fel ilyen módon. Az utóbbiak alakváltozatai diakrón változásokat is tükrözhetnek, illetve nyelven kívüli hatásokkal is összefügghetnek. A szerzők által bemutatott szócikkek más szótárak számára is mintaként szolgálhatnak. I. A. DAMBUJEV a *ě* betű használatának kérdéséhez szól hozzá, mivel ezt illetően

Oroszország hivatalos toponimáiban nagyfokú ortográfiai változatosság figyelhető meg, összefüggésben az orosz helyesírás reformjának az ügyével is (239–262). A szerző statisztikai elemzést végzett, melyhez két, az Oroszországi Föderáció minden országára kiterjedő vizsgálat eredményeit használta fel.

Recenziók. A rovat két könyvet ismertet (263–281): B. L. VASZILJEV 2017-ben megjelent könyvét a Mszta folyó medencéjének a vízneveiről és P. TOMASIK lengyel nyelvész 2016-os munkáját a vasúttal összefüggő lengyel, cseh, szlovák és részben orosz tulajdonnevekről.

Évfordulók. Az írás a voronyezsi névtani iskola alapítójának, a 75 éves G. F. Kovaljevnek a tudományos pályáját mutatja be, és közli válogatott bibliográfiáját (282–287).

3. szám

Tanulmányok. Az első tanulmány a tulajdonnevek vizsgálatának általános kérdéseivel foglalkozik, további öt tanulmány helyneveket, négy pedig személyneveket vizsgál. A hely- és személynévvizsgálatok többségére a történeti szempontok érvényesítése jellemző.

E. E. ROMANOVA és D. V. SZPIRIDONOV a tulajdonnevek generatív szintaktikai elemzésének a lehetőségeit tekinti át; ez a névkutatók körében kevésbé ismert megközelítésmód (7–35). Cikkük elején a generatív grammatikának a szintaktikai szerkezetekre vonatkozó alapelveit ismertetik. Megállapítják, hogy habár a generatív módszertan segítségével nem írható le a tulajdonnevek csoportja teljes komplexitásában, a szerkezeti elemzésében több, eredményt ígérő módszerrel tud szolgálni, mint a konstruktivizmus, mely napjainkban a tulajdonnevek tanulmányozásának az alapját a pragmatikai elméletekben látja. A generatív elmélet a tulajdonneveket az univerzális grammatika részének tekinti, ezért olyan magyarázatokat keres, melyek különböző nyelvekben egyaránt érvényesek.

M. V. GOLOMIDOVA tanulmánya névpolitikai kérdéseket tárgyal: a városban belüli helyek elnevezéseinek elméleti és gyakorlati problémáit (36–61). A helyneveket érintő névpolitikai kérdések mostanában ugyan sok figyelmet kapnak, de magának a helynévpolitikának mint kutatási területnek az elméleti és módszertani alapjai a szerző véleménye szerint nincsenek kellőképpen interpretálva. A tanulmány kísérletet tesz a helynévpolitika fogalmának, helyének, komponenseinek, céljainak a tisztázására.

A. LOMA német nyelvű tanulmányában azt vizsgálta meg, hogy a szláv népköltészetben a *Duna* folyónév egyes összláv alakváltozatai (**Dunajь* / **Dunavь*) milyen jelzőkkel jelennek meg (**tixьjь* 'csendes', **běljьjь* 'fehér'), és ezek a folyónak mely szakaszára vonatkozhatnak. Ennek kapcsán a Tisza és a Száva szláv nevének etimológiájáról is szól a szerző (62–77). J. A. DZICCOJTI Dél-Oszétia szókinéséből és helynévkinéséből kiindulva az oszét két dialektusának, a kudarnak és az ironnak az elhatárolását próbálja elvégezni fonetikai jegyek alapján (78–104). A szerző szerint az egymást keresztező izoglosszavonalak a nyelvjárások közötti egymásrahatás bizonyítékai, s kapcsolatba hozhatók a rokon nyelvek vagy nyelvjárások között lévő szubsztrátum-szupersztrátum helyzettel is. Tanulmányozásuk a területen nemcsak a nyelvtörténet és a dialektológia számára szolgálhat tanulsággal, hanem az etnikumtörténeti kutatások számára is.

B. M. PRÓSPER olyan, ólommal bevont rovasos botokon fennmaradt nyelvemlékek tulajdonneveit vizsgálta, melyek a római kori Pannónia területén, Sisciában keletkeztek (105–124). A területen több indoeurópai nyelv együttélésével kell számolni: a latinnal, a

venéttel, a keltával és az illírral. A névkorpuszból a szerző néhány olyan, itáliai és venét jegyekkel bíró nevet elemzett etimológiai szempontból, melyekre eddig kevésbé irányult a nyelvészek figyelme. A vizsgálat az indoeurópai nyelvek morfológiai és morfofonológiai problémáira, ezen nyelvek, illetve az egyes itáliai nyelvek közötti kapcsolatokra is fényt deríthet. A. H. GIRFANOVA és NY. L. SZUHACSEV egy, az ókortól jelentős város két elnevezésének máig nem tisztázott etimológiai problémáit vizsgálja: a *Berat* vagy *Beligrad* nevek eredetbeli azonosságának vagy különbözőségének a kérdését (125–138).

T. V. TOPOROVA a Szkírnir utazásai című Edda-ének főszereplőinek a beszélő neveit vizsgálta, elsősorban a szemantikai motiváció szempontjából (139–153). Arra a következtetésre jut, hogy a nevek a mű szüzséjében, a termékenység mítoszában a kifejezésében is meghatározó szerepet játszanak. A. A. MAKAROVA a balti finn lakosság azon személyneveit elemezte, melyek Belozerje északnyugati részének helyneveiben jelennek meg (154–170). A szerző több elemzési szempontot figyelembe véve végezte el az elemzést: milyen személynevek mely helynévfajtákban szerepelnek, a személynevekből alkotott helyneveknek milyen morfológiai sajátosságai vannak, illetve az adott névalkotási mód az orosz vagy a vepsze nyelvre jellemző-e. Az egyes névtípusok szóföldrajzi elterjedésének a feltárása is a vizsgálat céljai közé tartozik. V. V. TYISIN a 9. században élt jenyiszeji kirgizek személyneveinek a vizsgálatát kísérli meg kínai írott források és a Jenyiszej medencéjének ótörök rúnaírásos nyelvemlékei alapján (171–189).

Közlemények. Helynév-etimológiai írásában A. BREEZE a yorkshire-i Doncaster város latin forrásokban említett nevének az eredetét igyekszik tisztázni (202–211). A római forrásokban a várost *Danum*-ként említik, és a város az angliai Don folyó partján fekszik. A folyónév etimológiája nincs kellőképpen tisztázva: összefüggésbe hozták a *Duna*, a *Dnyeper* és az oroszországi *Don* nevével, de ezek a magyarázatok nem eléggé meggyőzőek. A szerző szerint elengedhetetlen a brit helynévi párhuzamokat is megnézni. A tanulmány egy új etimológiai magyarázatot kínál, és a nevet kelta tőre vezeti vissza. J. A. KACSALKOVA tanulmánya az urbanonimák lexikográfiai problémáival foglalkozik, Jekaterinburg és Cseljabinszk helynévanyagán bemutatva (212–222).

Adatok. L. NY. VERHOVIH a Voronyezsi területen lévő Abramovka falu mikrotoponimáit mutatja be: csoportosítja a névállományt helyfajta szerint, majd közli a neveket betűrendben, és elemzi őket névszerkezeti és lexikális-szemantikai szempontok szerint (223–241).

Recenziók. A két recenzió közül az első egy 2016-os, teonimákról szóló konferenciakötetet ismertet (*Kelto-römischer Gottheiten und ihre Verehrer*) (242–249); a másik Kalmukföld 2017-ben megjelent helynévszótárát mutatja be (250–257).

Tudományos élet. I. A. NYEFLJASEVA a Majkopban megrendezett, Az általános és a regionális névtan problémái című 11. Nemzetközi Tudományos Konferenciáról számol be (258–260); A. BUGHEȘIU és S. O. GORYAEV pedig a nagybányai Name and Naming (ICONN 4) konferenciáról (261–267). Végül a 2017–2018-ban született névtani disszertációk listáját olvashatjuk (274–275).

PELCZÉDER KATALIN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1132-349X>

Pannon Egyetem

Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar